

Galizia aldetik txangolari (6)

2.011n Bagillaren 9tik 2.011n Bagillaren 16ra ADIÑEKOAKIN

BIDAIAREN TXANGO EGUNAK.

2.011n Bagillaren 15an.

7retan jagi giñan 9 eta 1/4renetan belbilbusera igo eta A Koruñara joateko.

A Koruña.

Galiziako lurraldea da bere 7.876 Km karratua-kaz eta 1.042.880 biztanle, 1.980ko urtearen baiño ariñagoko autarki erroldatik artuta daukaz.

Iparraldetik, Kantauriko itsasoa, Egoaldetik Pontebedra, Mendebaletik Atlant itxasoa, eta Ekialdetik Lugoko lurraldeak mugatzen dabela kokatuta dago.

Kantauriko aldean bere itsas bazterrak aldakorrek dira, izpaster malkartsu⁽¹⁾ ondartzakaz aldizkatuta, bere: "Bakeiro, Ortigeira, eta Kantauri ta Atlant itxaso bitartean Zedeirako ugalde edo kresal obaiakaz.

Eta Atlant itxaso aldetik daukazan kresal obai ederakin zabaldua: "Ferrol, Ares eta Betanzos, Koruña, Kamariñas, Lires, Korkubion, eta Muros e Noiako ugalde edo kresal obaiakaz.

Daukazan lurradar aipatuena: Finistere, Billano, eta Estaka de Bares dira.

Kantauriko aldetik daukazan errekek: Sor ibaia, Lugoko lurraldeagaz muga egiten dauana, eta Mera ibaia bere urak Ortigeirako ugaldean botaten dauala.

Atlant-itxas aldeko errekek: "Ulla ibaia", Pontebedrako lurraldeagaz muga egin eta Arosako ugaldean urak botaten dauzanak, "Tanbre ibaia", Muros eta Noyako ugaldeak egiten dauzanak, "Eume ibaia", beren urak Aresko ugaldean botaten dauzanak, "Allones ibaia", bere urak Lajeko ugaldera botaten dauzanak, "Mandeo ibaia eta bere ibai-adar Mendo", urak Betanzoseko ugaldean bota egiten dauzanak, eta "Jubia ibaia", urak Ferroleko ugaldera botaten dauzanak.

Bere berezko garrantzidun lurraldeak: "Las Mariñas" "Bergantinos ta Noyako ibarrak", eta "Padroneko arana" dira.

Aberastasun andia dauka oianetan: Aretx, Astigar edo Aritz zuri⁽²⁾, Leizar, Urki, Gaztaiñondo, Piñuekin eta abar.

Garrantzi andiko bei ta abel-azkera, peninsula edo erdi ugarte onetan andiena dana, txarri, zaldi eta abar.

(1) Malkartsu = lleno de cuestras, costanero, fragoso, escarpado. (2) Astigar edo Aritz zuri = arce.

Eraiten dabezan zitu, bii edo aleak: Arto, Gari, Zekale edo Zikirio⁽¹⁾, eta gauza gitxi Garagar eta Olo-tan.

Ortuaritan, gure lurraldean lantzen dogun antzera lantzen dabe, azkeneko denbora onetan ezker-aien⁽²⁾ ereiten dabela.

Wolframio, ziraida edo eztañu, zur-ikatz guneak⁽³⁾, ta abar bere lurretatik ataraten dabez.

Ferroleko ontzigintza, eta arrantzan egiteko daukien itxas ontzi taldea erdi ugarte onen andiena da, euren goi maillako itxas ontziekaz Irlandako "Gran Sol"era, Terranoba, ta Afrikako itxas bazterretatik ibiltzen dira, eta be maillako itxas ontziekin aberatsak dira, sardiñak, maxkur, xangurro, otarrai, eta abarrekin.

Daukien garrantziko langintza, ontziratzeko lantegietan da, altxa-arrañak⁽⁴⁾ edo ta ezbardintasunezko arrain motak euren bereiztasunean gordeta iraun dagien.

Zurezko lanean, janari langintzan, Paitar, Kamarñaseko errian eio-txiri edo erra-zirizko⁽⁵⁾ lanetan, arria lantzen eta lantegizko trebetasunean daukien jakituria, urberoakaz egiten dabezan dirubideak, metalezko urakin egiten daben zabaltasun andiko salketa, eta abar.

A Koruñako lurraldearen Erri Auzitegia, bere eskubideko lur mugatuan dago, eta Betanzos, Karballo, Korkubion, A Koruña, Ferrol⁽⁶⁾, Noya eta Santiagoren auzi-barrutietan bananduta dago.

Eleizaren aginteko atonduan, Konpostelako Santiagoren gotzai barrutira geien, eta Mondoñedo, Ferrol, eta Lugokoakaz.

Gudari legez, 8n gudu lurraldean sartuta dago, eta itsasoz Ferroleko lurralde edo esku aldeari lotuta dago.

Eta irakasletzan, Konpostelako Santiagoren Ikastetxe Nagusiagaz lotuta.

(1) Zekale edo Zikirio = centeno. (2) Otso-aien edo Ezker-aien = lupulo. (3) Zur-ikatz-guneak = yacimientos de lignito. (4) Altxa-arrañak = laterio de pescados en conserva. (5) Eio-txiri edo erra-ziri = bolillos de encaje, o, encaje de bolillos. (6) "Ferrol del Caudillo" izenarekin iraungo ete dau ?.

Edestia.

Bertan erosita daukadazan liburu guztiak, Keltiar edo galiziarren edestia, espainiarren edestia izan baltz legez kontatu edo esaten dabe, eta edesti orren egia olan azalduta egon ezkeru, guzurraren arrazoi-tik egira dauan aldea geratzen jako egia izateko.

Gauzak olan dirala ta, Galiziako erritarrak, lan andia daukie gaur norkerituta daukien nortasuna osteru, Jainkoaren legebidez edestiko bizi ekintzan eta aurrerantzean bere legean bizitzeko baitan oituratuz, Askatasunezko Eskubidearen Zentzu Demokratiko zeaztasunetan lortu ebezan goiko mailak berrezkuratzeko.

Erdi ugarte onen lurraldetan lez, Mendebaleko baztar orreitan Ibero edo euskaldunak bizi zirane-tik, jendekuntz batzuk aldatu dira lurralde orretatik, Elbiñas eta beste batzuen gaztelu edo gudal-etxearen arrastoak esaten daben lez.

Keltiarrak etorri ziran gero, eta Fenizio ta griegoen ostean erromatarrak agertu ziran, geroago Suebo, bi-

sigodo ta mauritarrak denbora gitxian, eta askeneko txanda IVn gizaldian asmatutako katoliko batzango-tasunetik, XVIIIIn gizalditik ona, Europa osoan guda indarrez “nacional catolicismo” an laterritu jakuna.

Europa guztian lez eta gure antzera, ez daukie lan erreza, Jainkoaren Legez bizitzak eskatzen dauskun nortasunezko ordezkotza, askatasunaren demokra-zizko legean osteru berrezkuratzeko, norkerizko katolikotasun fazizta arrano baltz ori, Europa guz-tiaren gainean, guda keiñatzaille daukagulako zain.

A ta guzti, ni itxarokor edo uste onekoa naz, bada-kidelako, European daukaguzan laterriak ezin dirala sekula eraendu, jaurri, gidatu, edo ta zuzendu, bere barruan daukazan berezko erri ta erritarren nor-tasunak ez badabe jokatzen itzaltasunezko ordezkotzan, “norberaren ordezko arduratik kanpo, ezin dalako ezer zuzendu”.

“Gizartearen eta iñoren arremonak ezin diralako aurrera bakez eroan edo ta konpondu, menpeko aginduan”.

“Baten batek gogoan erabiliko leuke, berezko ardurak kentzen dauskunak, berak beteko dabezala ardura orreik?”.

“Alan izan ezker, nortasunezkoak, menpeko agintaritzan egin bear ete dabez, eurei kendutako ordezko ardura orreik?”.

Asierazko oiñarri txarra, munduko gizaren etorkizuna bakez bideratu gure bada.

“Ala, ez dira naikoak, edestiko bizi ekintzan daroaguzan odol jariozko 2.000 urte oneik?”.

Orregaitik “Giza-Eskubidearen Elburu orreitara” itzuli bear gara oster, amiltegiko bideak alboratu gure badoguz, bestela eta guk naiezta, aurrean daukaguz eriotzeko txebera orreik.

IVn gizaldian katolikotasunezko alderdi ori asmatuta, eta batzangotzeko asmakizun orreik aurrera erodateko, danok bizitzeko bear doguzan tresneri, borondate, mozkin, itzaltasuna, eskubide eta ordezko ardura guztiak bear dabez euren eskuetan, eta

batzuen eskuetan bakarrik geratu ezker, Europa ta mundua jaurkitzeko bear diran almen guztiak, bertan daukaguz adibide orren emaitzak.

A Koruñako txangoa.

Bertoko gidariak ipini euskun A Koruñaren ikuste au egiteko, eta XIIIn gizaldian egindako Santiagoren eleizatik asita, San Karlosen lorategia, Sir John Moore Elbiñan egin zan borrokako gizandiaren illobia, Santo Domingoren eleiza, XII XIIIko gizaldian egindako Santa Mariaren lekaimetxea, San Antonen jauretze edo gaztelua, Barbarasen enparantza, eta Maria Pitaren enparantza ikusi ondoren, A Peneirako ostaletxera joan giñan bazkaltzen.

Arratsaldean, Finisterreko lur muturrera joan giñan, daukan itxas argiaren dorre ederra, Mileniuneko arri-xut edo obeliskoa, lorategi ederra bere irudigintzakin, eta San Pedroren menditik A Koruñako Uria ikuspegizko leku ederratik ikusteko.

Erkules dorrearen edesti laburra.

Antziñakoetatik, Erkulesen dorreko itxasargia da bakarra itsas ontziak portura bideratzeko oraindiño dabillena.

I gizaldian eraiki eben erromatarrak, gaurkoa baiño zabalagoa izan zana, bere 14m lauko bardiñaren albo bakoitzean eukinda, eta 41m ta 1/2 goiko al-dian, kanpo aldea aldapa bategaz inguratuta, itxasargiaren suak bear ebazan egurrak igoteko.

Edestian zear, aldaketa batzuk euki dauz argidorre onek, garrantzi andienekua baiña, Gianninitar Eus-takio injineru edo maisuak Saabedra ta Kornidetar Josegaitik aolkatuta 1.788an geratzen ziran erro-matar ormari berriz estalita, gaur lau aldeko aurpe-gietan daukazan arrilanduekaz egin eutsona zan.

Eta kanpo aldetik, egurra igoteko euki eban aldapa gogoratzeko, ingurubil arrilanduan egin eutson ge-rrikoagaz itxuratu eban.

Geroago, su-argi edo tximist-udare⁽¹⁾ babestuteko goian daukan burdiñezko buruagaz estalpetu zan, eta latiñez idatzita daukan ezartzea⁽²⁾ babestu, etxe-txiki bategaz egin eban, eta beren oinpea sendotu ta edertzeko, arri landuan egin zan.

Gaurko argidorre orrek, lauki bardiñekoa da bere albo bakotzak 11'40m, goi aldean 59m, eta itxasoa-ren neurritik goi alderaiño 120m daukezala.

Eta 2.009ko urtetik onantza, "Munduko Gizatasu-naren Aitagandikoa" izendatuta dago.

Erkuleseko dorrearen edestiko kondaira.

1.270ean Leon eta Gaztelako errege Xn Alfonso jakintsuak zeaztu eban, ao-jakintzan etorten zan kondairatik artuta, IIn Alfonsok Santiagoren kon-dairakin egin eban bezala IXn gizaldian.

Tajo eta Dueroko ibai arteko lurak errege lez eta keñatzaille jaurritzen eban Jerion deitzen zan gi-zandi bat egon zala esaten dau kontu orrek.

Erkules jakitun, Jerionek zelan jaurkintzen ebazan berre erritarrak, aurka urten eutson, eta iru egunean borrokan ibili ta Erkulesek irabazi, lepoa moztu eutson eta burua lurperatuta, bere gaiñean ikusten dogun dorrea eraiki eban.

(1)Argi-baso edo udare = bombilla. (2) Ezartzea = inscripcìon.

Dorrearen inguruan Uri bat jaso eban eta berarekin maitemindu zalako, Kruniaren izena ipini eutson, bera izan zalako an sartu zan lenengo andrea.

Erkulesek andik alde egin ebenean, bere osaba Espanek eraikiten asi eban argidorrea amaitu eban, eta sekula ez zan itzaldu su-krisaillu bategaz edertu eban, bide batez ispillu andi bat ipinita itxaslasterkariak etorten ziranean ikusteko.

Egon zan denbora ederragaz, ondo baiño obeto ikusi genduzan ango inguruak eta belbilbusera igonda Sanxenxorantza joan giñan gure ostaletxean azkeneko galiziar afari gozoa jateko, eta txanpaneko ardoarekin topa egiteko.

Afal ostean, beko solairura eroan ginduzan, bertan “Keimada” gintza guri eskaintzeko, eta sekula eneban ikusi “Orujo edo maats-lapa”ri

sua emonda, gizon edo gazte arek egin euskun agerketa.

Keimadako paitarra artu, dantza apur bat egin, eta barre batzuk eginda, ogera joan gintzazan, urrengo egunean, au da, “Bagillaren 16an” 9rak eta 1/4reentan belbilbusera igonda etxera itzultzeko.

Txangolarizko bidai ederrak egiten doguzenak dira, Foru Aldundiak emoten dauskun laguntzari esker, eta geiago eskertu bear da, aukera oneik atonduten dabezanai, gure bizitzaren askeneko aldi auek bidai oneikaz, alaitu ta buruz argitu egiten garelako.

Milla esker, bidai onekin arduratu egiten dira guztiei.

Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n Dagonillaren 11n.